

УДК 007:304:070(477)(09)“20”
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.6.2/43>

Сидоренко Н. М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Дубецька О. О.

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

СПОРТИВНА ПРЕСА КИЄВА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Мета цієї статті – з'ясувати особливості формування спортивної періодики в Києві на початку ХХ ст. на підставі архівних матеріалів, що належать до Київського тимчасового комітету у справах друку, де простежуються офіційні дані про програмні, організаційні, передплатні, поліграфічні зобов'язання; розшифровуються короткі дані про редактора чи редакторів, а також зміни, що відбувалися в зазначених сегментах. У дослідженні з'ясовано, що з 1907 по 1916 р. київський губернатор підписав 12 свідоцтв на видання спортивних газет і журналів, 2 часописи в світ не вийшли. 10 періодичних видань («Искусство и спорт», «Спортсмен», «Вестник воздухоплавания и спорта», «Киевский конский спорт», «Спорт и игры», «Красота и сила» та ін.) висвітлювали різні види спорту: кінний, велосипедний, водний, легку й важку атлетику, лаун-теніс, футбол, хокей, діяльність гімнастичних, автомобільних, авіаційних товариств тощо.

Встановлено, що спортивна преса в Києві найчастіше виходила напередодні бігів і скачок, присвячувалася подіям на кінних змаганнях (4 часописи); 2 видання поєднували театральномистецьку тематику і спорт; усім видам спорту (включно з шаховим відділом) присвячувався журнал «Спорт и игры». Найбільше часописів зазначеного спрямування в Києві вийшло в світ у 1912–1913 рр. (6 газет і журналів). Короткочасним виявилось «життя» журналу «Вестник воздухоплавания и спорта», найдовше проіснував журнал «Киевский конский спорт».

Серед 12 редакторів-видавців, як свідчать архівні документи, троє були дворянами, один – син колезького реєстратора, два походили з міщан. Їхній вік коливався від 28 до 44 років; 6 осіб сповідували православну віру; 4 мали вищу освіту (Київський та Новоросійський університети), один ще був студентом Університету Св. Володимира. В. К. Крамаренко та О. К. Анохін – дипломовані лікарі, провадили тренерську, педагогічну, практичну діяльність.

Ключові слова: спортивна преса, архівні джерела, програма періодичного видання, зміст, нереалізовані свідоцтва.

Постановка проблеми. Нові реалії сьогодення потребують особливої уваги до питань національної безпеки, оборони та міжнародної співпраці, суспільної реакції на постійні виклики та ризики, зумовлені повномасштабним вторгненням РФ на територію України. Але в цих напружених обставинах український спорт «не зламався, він адаптувався, став символом спротиву та духовної сили» [1]. За останні роки в українських видавництвах вийшли в світ книги про спорт історичного, документального, довідкового характеру, серед яких «Історія світового футболу» Л. Легкого, «Перша шкільна енциклопедія. Футбол. Історія, зірки, цікаві факти», «Спорт в Україні під нацистською свастикою» В. Гінди, «Спорт поза політикою» Г. Ніколайчука, «Мій роман зі спортом» Г. Різатдінової, «Як починався український футбол» В. Миленка, «Без компромісів. Чесна історія нашого футболу» О. Лужного та Р. Бебеха, «Від

берегів до басейнів», що свідчить про зацікавлення спортом в умовах правового режиму воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У період незалежності України поглибилося зацікавлення історією журналістських явищ, відкриття спецфондів і бібліотечних колекцій дало можливість працювати з оригінальними джерелами, нинішні процеси цифровізації архівних і пресових ресурсів полегшили пошук фактологічних ресурсів. Становлення і розвиток українського спорту та журналістики цього спрямування вже ставали об'єктом дослідження науковців. Такий аспект запропонований авторами статей, опублікованих у науковому журналі «Обрії друкарства», де розглянуто проблеми формування спортивної журналістики в Україні [2] (основний акцент – на 1930-х рр.), здійснено аналіз цієї сфери «в контексті нових фактів і оновлених історичних концеп-

цій» [3, с. 30] (здебільшого розвиток спортивної преси Наддніпрянщини обмежується посиланням на Ю. Сазонову).

Найширша за хронологією, найглибша за кількісними показниками згаданих медіа наукова розвідка позначена сьогодні іменем Ю. Сазоновій, яка систематизувала свої напрацювання у двох монографіях: «Спортивна журналістика України: провідні персоналії та основні газетно-журнальні видання (XIX–XXI ст.)» (Миколаїв, 2020) і «Спортивна журналістика України: історія, еволюція, трансформація» (Миколаїв, 2021) [4], де представлено малознаний матеріал, пов'язаний із процесами становлення та розвитку спортивної періодики на всіх українських територіях і в діаспорі майже за 150 років. Значна кількість преси, що згадується авторкою за тривалий період, не завжди уможлиблювала ретельний перегляд того чи іншого часопису й аналіз його змісту. Слід констатувати, що не всі видання, подані Ю. Сазоною, належать до спортивної періодики; у відображенні фактів кінця XIX – початку XX ст., що стосуються зазначеного сегменту, трапляються неточності.

Тому є потреба детально зупинитися на суто спортивних та спортивно-мистецьких газетах і журналах, що формувалися зокрема в Києві впродовж 1907–1916 рр. Подібні часописи стають із часом раритетними, деякі з них відсутні в бібліотеках, музеях та архівах України.

Постановка завдання. Мета цієї статті – з'ясувати особливості формування спортивної періодики в Києві на початку XX ст. на підставі архівних матеріалів, що належать до Київського тимчасового комітету у справах друку (Ф. 295, опис 1), де простежуються офіційні дані про програмні, організаційні, передплатні, поліграфічні зобов'язання; розшифровуються короткі дані про редактора чи редакторів, а також зміни, що відбувалися в зазначених сегментах.

Виклад основного матеріалу. 24 листопада 1905 р. у Російській імперії був підписаний «Указ про тимчасові правила про періодичні видання» (в оригіналі – «повременные издания»), яким вводилися нові правила про цензуру, процедуру клопотання та отримання свідоцтв, форми покарання винних (редакторів, видавців, авторів, друкарів) тощо. За цим документом, кожен бажаючий випускати нове періодичне видання в одному з міст імперії зобов'язаний був подати місцевому губернатору або градоначальнику заяву з такими даними: а) місто, де виходитиме часопис; б) найменування видання, його програма, терміни

виходу в світ, передплатна ціна; в) ім'я, по батькові та прізвище, місце проживання видавця і відповідального редактора, якщо таких осіб кілька, то мали зазначатися відомості про кожного; г) друкарня, в якій друкуватиметься газета чи журнал.

Низка справ у Центральному державному історичному архіві України в м. Києві (далі – ЦДАК) присвячена повідомленням київського губернатора щодо свідоцтва на видання газети чи журналу спортивного спрямування початку XX ст. Документи відображають всі ті дані, що передбачені «Указом про тимчасові правила...» (цей «тимчасовий» стан проіснував до 1917 р.).

У цей перелік не потрапила преса, що вийшла в світ до 1907 р. – «Вестник голубиного спорта» (1893–1904), «Спорт» (1897–1898), «Шашки» (1901), «Вестник спорта» (1902), «Иллюстрированный спорт» (1905), також відсутні архівні дані про польськокомовний часопис «Jednodniówka P.G.T.» (видання Польського гімнастичного товариства; лютий 1908 і січень 1910).

Варто зазначити, що з 10 часописів, що отримали свідоцтва на діяльність і підтвердили своє існування у 1907–1916 рр. бодай одним номером, більшість пресовидань залишаються рідкісними в Україні. Зокрема у фондах НБУВ знаходяться лише окремі примірники двотижневика «Красота и сила» і щотижневика «Спорт и игры».

Послідовно в Києві видано таку спортивну періодику (1907–1916): «Искусство и спорт», «Спортсмен», «Вестник воздухоплавания и спорта», «Киевский конский спорт», «Спорт и игры», «Красота и сила», «Спортивно-театральное обозрение», «Дневник Всероссийского съезда коннозавозчиков и Киевской конской выставки», «Автомобильная жизнь и авиация», «Киевские бега». Два часописи здобули свідоцтва, але не були реалізовані.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. спорт часто сприймався як захопливе видовище з елементами таїнства, мистецтва, інколи – сміху та сліз (авіаційні перельоти, автомобільні гонки, ковзанярські піруети, спритність гімнастів). Цікаві спостереження й порівняння, що стосуються розвитку і значення окремих видів спорту на межі століть, зафіксував у книзі «Спорт у тіні імперій» польський дослідник З. Рокіта: «сам матч нагадує цирк», «спортсмени в білих костюмах ... стали схожі на сажотрусів. Глядачі ледве животи зо сміху не надірвали», «клоуни та глядачі», «вірус футболу поширюється блискавично», грою у м'яч захоплюються Кембридж та Оксфорд (про перші футбольні матчі); «спорт повинен стати ліками, присідання і стрибки

на місці набувають державного значення», «гімнастика сприймається як безкоштовна військова підготовка» [5, с. 6, 7, 8, 12, 13].

Тож поєднання у назвах періодики, здавалось би, різних ознак, насправді було на початку ХХ ст. досить органічним. Це стосується газети «Искусство и спорт», якою опікувався потомствений двоюринин Михайло Іванович Трифонов, він отримав свідоцтво № 1740 від 18 квітня 1907 р. Програма видання включала 20 відділів: ілюстрації, передові статті, наукові статті, белетристичні твори, оригінальні й перекладні; вірші, біографії і некрологи, огляд театрів, рецензії, хроніка; телеграми, судова хроніка, звіти спорту, кореспонденції, по Росії (із газет), за кордоном, бібліографічний відділ; програми і лібрето опер, балетів, драматичних п'єс і опереток; суміш, довідковий відділ, оголошення (6, арк. 1–1 зв.). Газета мала виходити двічі або тричі на тиждень. Передплатна ціна, з доставлянням і пересиланням, складала на рік – 4 крб, півроку – 2 крб, три місяці – 1 крб, один місяць – 40 коп., окремий номер – 5 коп. Передбачалося друкувати часопис у типолітографії Товариства І. Н. Кушнерьова і К^о у Києві (вул. Караваєвська, 5) [6, арк. 1 зв.], але 18 липня 1907 р. відповідальний редактор Трифонов повідомив канцелярію губернатора про перенесення поліграфічних робіт у друкарню Т. Г. Мейнандера (вул. Пушкінська, 20) [6, арк. 2–2 зв.].

Перший номер газети «Искусство и спорт» з'явився у світ 3 червня 1907 р., останній – 21 серпня. Переважала в цьому виданні театральна хроніка, огляди, рецензії, публікація художніх творів, фотографій акторів. Лишалось місце і для спортивних заходів – повідомлень про біга та скачки, діяльність велосипедного товариства, коротких заміток у рубриках «Перегони» і «Спорт».

Григорій Миколайович Почтар (мешкав у Києві за адресою: вул. Прорізна, 20) отримав свідоцтво № 2273 від 2 червня 1909 р. на видання журналу «Спортсмен» за такою програмою: статті зі спортивних питань; звіти з бігів і скачок; передруки зі спортивних видань; фейлетони; хроніка; короткі програми бігів і скачок; фаворити; проїздки; суміш, оголошення [7, арк. 1]. Журнал мав виходити у сезон кінних змагань, не більше трьох разів на тиждень. Передплатна ціна на сезон складала 3 крб, окремий номер коштував 5 коп. Спробою видання часопису мала займатися друкарня «Корчак і Новицький», що містилася в Києві, у приватному будинку на вул. Мерінговській [7, арк. 1–1 зв.]. 24 липня 1909 р. канцелярія київ-

ського губернатора надіслала повідомлення за № 2273 у Київський тимчасовий комітет у справах друку, поінформувавши про зміну друкарні; редактор-видавець звернувся до іншого власника – Л. Б. Хмеліовського (Думська площа, 3), призначивши вартість окремого номера в 10 коп. [7, арк. 2].

Журнал «Спортсмен» вийшов у світ уже 20 червня 1909 р., як часопис із питань рисистого і скакового спорту з'являвся напередодні бігів і скачок, проіснував до 19 вересня (№ 28). Гаслом стали слова «Інтереси публіки і спорту передусім». Редакція намагалася подати чітку інформацію про Південно-західне товариство заохочення кіннозаводства, повідомляла про місцеві та іноземні події, розвивала любов до спорту засобами друкованого слова. Існували рубрики «Хроніка», «Телеграми», «Події», «Поштова скринька», «Оголошення». Траплялися сатирично-гумористичні твори (цикл «На льоту», «Із щоденника тотошника», «Маленька енциклопедія» Гіта).

Сергію Олександровичу Вроблевському (мешкав у Києві за адресою: вул. Пироговська, 12) надано свідоцтво № 5399 від 28 грудня 1909 р. про право на видання двотижневого журналу «Вестник воздухоплавания и спорта» за такою програмою: популярні й наукові статті; опис існуючих типів апаратів; хроніка повітроплавання і спорту; місцева хроніка; довідковий відділ; поштова скринька; бібліографічний відділ; листи закордонних кореспондентів. У дні місцевих спортивних змагань можливим був випуск додатків до журналу. Передплатна ціна на рік складала 6 крб, півроку – 3,50, три місяці – 2 крб, окремий номер коштував 25–30 коп. Журнал мав друкуватися в друкарні «Петро Барський» у Києві на Хрещатику, 40 [8, арк. 1]. Обов'язки відповідального редактора взяв на себе Вроблевський.

Вийшов лише один спарений номер цього часопису 30 січня 1910 р. Основна увага належала публікаціям про авіацію та повітроплавання; містилися оглядові статті («Авіація у 1909 р.», «Військовий повітряний флот», «Літаючі апарати російських конструкторів», «Маневри німецьких дирижаблів», «Спортивні товариства Києва»). Надходили повідомлення про розвиток авіації іноземних кореспондентів із Берліна, Лондона, Парижа. Друкувалися фотографії та малюнки.

10 травня 1912 р. київський губернатор видав свідоцтво за № 3775 міщанину Якову Петровичу Лапицькому (мешкав на вул. Пушкінській, 11) на видання журналу «Киевский конский спорт». Його програма була такою: 1) статті з питань

рисистого і скакового спорту; 2) статті з результатами бігів і скачок у Києві, Москві, Одесі та інших містах із повідомленням результатів тоталізатора; 3) програми рисистих бігів і скачок із вказівкою можливих переможців (фаворитів); 4) місцева хроніка; 5) різні відомості; 6) злободенні начерки і 7) оголошення. Журнал видавався під час бігового сезону. Номер мав коштувати 15 коп. Планувалися послуги друкарні Хмеліовського «Останні новини» (Думська площа, 3) [9, арк. 1–1 зв.]. 25 червня 1912 р. редактор повідомив, що в журналі розміщуватимуться ілюстрації, у зв'язку з чим він отримав нове свідоцтво [9, арк. 2].

20 червня того ж року були уточнені дані про редактора – йому виповнилося 33 роки, був православним, отримав домашню освіту [9, арк. 3]. Редактор кілька разів змінював друкарні: існували домовленості з друкарнею Пономарьова під керівництвом І. І. Врублевського (В.-Бульвар, 2) [9, арк. 4], скоропечатнею П. Дубовика (Хрестовий пров., 1) [9, арк. 5], друкарнею Пономарьова і Врублевського (Бібіковський бульвар, 2). Окремий номер мав коштувати 30 коп., а передплата на весь сезон зростала до 8 крб [9, арк. 6]. Наступне повідомлення стосувалося друкарні Мойсея Володимировича Глезера в Києві за адресою: Думська площа, 3 [9, арк. 7].

Журнал Я. П. Лапицького став довготривалим, він функціонував із 12 травня 1912 р. по 1917 р., випускаючи від 50 і більше номерів щороку. Часопис «Киевский конский спорт» видавався напередодні бігів і скачок, мав постійні рубрики «Хроніка», «На перегонах», «По заводах», «Оголошення», містив календар спортсмена з інформацією про міста та дати змагань. Подавалися репортажі про біга та скачки у різних місцевостях.

13 жовтня 1912 р. київський губернатор видав свідоцтво за № 7325 міщанину Ярославу В'ячеславовичу Вагнеру, який бажав видавати в Києві щотижневий журнал «Спорт и игры» за такою програмою: 1) футбол, лаун-теніс, хокей, крикет, лапта, городки, гребний, моторний і парусний спорт; 2) лижі й ковзани; 3) кінний спорт; авіатика, автомобілізм, гімнастика та всі види легкої і важкої атлетики [10, арк. 1–1 зв.]. Передплатна ціна складала на один рік – 3,25 крб, півроку – 1,70 крб, три місяці – 90 коп. Окремий номер мав коштувати 7 коп. Планувалося видавати «Спорт и игры» в друкарні газети «Последние новости» (10, арк. 1 зв.).

До свідоцтва подавалися відомості про редактора Я. В. Вагнера, якому виповнилося 28 років, він сповідував римо-католицьку віру, склав іспити

екстерном за 5 класів гімназії [10, арк. 2]. Уже 27 жовтня 1912 р. відбулися зміни в програмі часопису, зокрема додалося ще п'ять відділів: велосипед, стрільба, полювання, шахи, шашки, різного виду спортивні знімки, оповідання та спогади [10, арк. 3 зв.]. Повідомлялося про видання ілюстрованого додатку «Спортивный курьер» у межах згаданої програми. Передплатна ціна, вартість окремого номера та друкарня залишалися незмінними. Канцелярія київського губернатора видала відповідальному редактору Я. В. Вагнеру нове свідоцтво.

Часопис «Спорт и игры» (ілюстрований журнал всіх видів спорту) вийшов у світ 24 жовтня 1912 р. Серед основних завдань видання – дати читачеві «добре обізнаний журнал», здатний ознайомити зі спортивним життям Києва, південного краю, країни та західних держав. Із цією метою до висвітлення тематики мали долучатися власні кореспонденти у великих містах. Додаток «Спортивный курьер» міг би інформувати спортсменів і публіку про всі змагання, ігри, конкурси тощо, влаштовані спортивними гуртками Києва. У передовій статті «Київ, 24 жовтня» проголошено гасло: «Все для спорту!». Редакція зазначала основну ідею діяльності – сприяння фізичному розвитку, що «приведе людство до моральної і фізичної досконалості, до краси, гармонії та цілісності життя» [11, с. 3].

Співробітники журналу дотримувалися визначеної в програмі розширеної тематики. Оголошуючи передплату та 1913 р., читачам обіцяли висвітлення таких видів спорту: легка і важка атлетика, бокс, боротьба, гімнастика, велосипед, повітроплавання, водний спорт, ковзани, лижі, хокей, крикет, лаун-теніс, полювання, футбол, фехтування тощо [12, обкл. 4]. До участі запрошувалися автори з Києва, Одеси, Харкова, а також кореспонденти з Берліна, Рима, Стокгольма, Варшави, Парижа, Нью-Йорка, Ташкента. Друкувалися огляди діяльності спортивних об'єднань (польське та німецьке гімнастичні товариства, спортивний гурток Політехніки, гурток любителів спорту, гімнастичне товариство «Сокіл», заняття в групі «Спорт-бокс» і т.д.). Журнал подавав фото (скажімо, спортивного гуртка студентів Університету Св. Володимира на чолі з ректором М. М. Цитовичем, футбольної команди Київського Володимирського кадетського корпусу), шаржі, карикатури. У кожному номері вміщено відповідну рекламу (спортивний магазин костюмів для гімнастики і різних видів спорту, спорядження для атлетики й гімнастики, послуги спортивного стадіону чи льодової ковзанки «Полярна зірка»).

17 грудня 1912 р. за № 9934 губернатор повідомив Київський тимчасовий комітет у справах друку про програму двотижневого ілюстрованого видання «Красота и сила» за редакцією Афанасія Олексійовича Роханського (мешкав у Києві, вул. Столипінська, 40, кв. 10). Програма складалася з семи розділів: 1) фізичне виховання, освіта і розвиток в сім'ї та школі; фізичний розвиток жінки; 2) спорт усіх видів, спорт у навчальних закладах, спортивні видовищі; 3) гігієна спорту, історія і філософія спорту, спортивна белетристика, біографії спортивних діячів і бібліографія; 4) спортивна хроніка в Росії і за кордоном; огляд спортивної літератури, як російської, так і закордонної; 5) поштова скринька і поради читачам; 6) фото, малюнки, портрети і карикатури і 7) оголошення [13, арк. 1–13в.]. Журнал мав друкуватись у типографії Л. Кринського в Києві (вул. Васильківська, 26). Вартість часопису з пересиланням і доставлянням – 3 крб на рік, ціна окремого номера 10 коп. у Києві, в інших містах – 12 коп.

У справі від 14 січня 1913 р. зафіксовано уточнені дані про редактора – А. О. Роханський, 28 років, православної віри, закінчив Київський університет [13, арк. 2]. 1 березня надійшло нова інформація від редактора: журнал «Красота и сила» виходитиме щотижнево, відповідно зросла передплатна ціна до 4 крб на рік. А. О. Роханський отримав нове свідоцтво на право видання згаданого журналу [13, арк. 3]. 20 березня 1913 р. редактор повідомив губернатора про передання права на видання зазначеного часопису лікарю Валентину Костянтинову Крамаренку, який мешкав у Києві (вул. Столипінська, 39), а обов'язки відповідальних редакторів «у повному обсязі» прийняли на себе вже згаданий Крамаренко та лікар Олександр Костянтинович Анохін (Київ, вул. Підвальна, 32) [13, арк. 4]. У квітні 1913 р. отримано довідку про особу В. К. Крамаренка: 44-х років, православної віри, закінчив Університет Св. Володимира [13, арк. 5].

Журнал «Красота и сила» шість разів змінював підзаголовки: двотижневий ілюстрований журнал фізичного виховання і спорту (№ 1–2); спеціальний орган секцій повітроплавальної, фізичного виховання, спорту й мисливства. Всеросійської виставки 1913 р. у Києві (№ 3–5); щотижневий ілюстрований журнал фізичного виховання і спорту. Офіційний орган секцій... (№ 6); ... одеської футбольної ліги і київського гуртка «Спорт» (№ 7–10); щотижневий ілюстрований журнал фізичного виховання і спорту. Орган Київського олімпійського комітету Всеросійської виставки 1913 р.

у Києві, київського гуртка «Спорт» та одеської футбольної ліги (№ 11–17/18).

Першим редактором-видавцем, як зазначено в архівній справі, був А. О. Роханський, з № 7 ці обов'язки виконували В. К. Крамаренко та О. К. Анохін. Всі вони були випускниками Університету Св. Володимира, але закінчували його в різний час. В. Крамаренка та О. Анохіна пов'язували не тільки медичні зацікавлення, а й спортивні. Скажімо, перший із них написав книгу про фізичний розвиток і виховання, О. Анохін є автором кількох праць (критичний нарис «Сила і здоров'я для всіх», «Спутник юного розвідника», «Гімнастика, спорт та ігри в середній школі та організація фізичних вправ як фактор морального виховання»), разом вони видали «Керівництво з масажу та лікувальної гімнастики» (1911). Обидва були помітними постатями в спортивній діяльності Києва, вихованні й тренуванні молоді: В. Крамаренко очолював літні курси з підготовки вчителів гімнастики при Київському навчальному окрузі (1910); О. Анохін керував гуртком «Спорт», тренував важкоатлетів у студентському гуртку Київського університету, викладав гімнастику в кількох навчальних закладах міста та Київському атлетичному і гімнастичному товаристві. Вони дописували до тодішньої преси (О. Анохін мав псевдонім Б. Росс), наголошуючи насамперед на питаннях фізичної культури, вихованні спортсменів, підготовці кваліфікованих тренерів.

Закономірно, що саме В. Крамаренко та О. Анохін стали редакторами-видавцями журналу «Красота и сила», де вони подали низку власних публікацій: про систему «фізичної освіти» П. Ф. Лесгафта (№ 1), завдання шкільної гігієни (№ 3), Всесвітній конгрес із важкої атлетики (№ 13) – О. Анохін; про шлях до фізичного вдосконалення (№ 2), основи вчення про елементарні вправи (№ 17/18) та ін. – В. Крамаренко. Журнал писав про гімнастичні об'єднання, легку та важку атлетику, сокільську систему загартування, авіацію, фехтування, історію виникнення футболу та його поширення в Києві, відтворював поточну хроніку спортивного життя.

З № 11 журнал «Красота и сила» став також органом Київського олімпійського комітету, адже О. Анохін був головою цієї організації. Змагання атлетів, борців, футболістів, пловців, лаун-тенісистів, стрільців, представників веслувального і вітрильного спорту тощо проходили 20–24 серпня 1913 р. Відбувся великий веломотоциклетний пробіг; у ці дні в небі над Сирецьким повітроплавальним клубом пілот Петро Нестеров здійснив

«мертву петлю», фігуру вищого пілотажу. У спортивних виступах вперше у межах Російської імперії взяли участь жінки (біг, стрибки в довжину та висоту). Таким чином, журнал став «офіційним інформаційним партнером» Першої всеросійської спортивної олімпіади в Києві, відображаючи основні досягнення і дискусії.

У червні 1913 р. свідоцтво отримав син колезького реєстратора Олександр Іполитович Сецинський, який планував видавати як редактор журнал «Спортивно-театральное обозрение». Програма часопису включала п'ять розділів: всі види спорту, театральне життя, виставка, оголошення, ілюстрації. Кожен номер мав коштувати 20 коп. Частота випусків залежала від кількості бігових днів. Редактор був власником друкарні, що містилась у Києві, на вул. Софіївській, 3 (тут проживав і сам заявник) [14, арк. 1–1 зв.]. Згодом повідомлено про нову друкарню «Товариства С. Б. Слюсаренка та І. І. Филипова» в Києві (вул. Велика Васильківська, 61) [14, арк. 2–2 зв.].

Цей журнал видавався з червня по 10 серпня 1913 р. (всього 10 номерів), мав підзаголовок «Спорт, театр, виставка», виходив напередодні бігів і скачок, о 5-й годині вечора, продавався в місті у газетників і на іподромі. Фактично це довідково-інформаційний часопис, повідомлення групувались у рубриках «Бігова хроніка», «Театральна хроніка», «Довідник до перегонів», «Суміш», «Оголошення».

Клопотання Організаційного комітету Всеросійського з'їзду кіннозаводчиків (Київ, вул. Хрещатик, 45) про видання щоденної газети «Дневник Всероссийского съезда коннозаводчиков и Киевской конской выставки» київський губернатор задовольнив 4 серпня 1913 р. Часопис мав дві частини: офіційну та неофіційну. До першої мали ввійти всі розпорядження, оголошення та інші відомості офіційного характеру: а) щодо з'їзду – програма занять конкретного дня; повний стенографічний звіт пленарних засідань, короткий звіт про заняття попереднього дня; б) щодо Виставки – програма занять поточного дня, робота експертних комісій, список нагород тощо.

До неофіційної частини планували подати: статті історичного, статистичного і наукового характеру, що стосувалися питань, які обговорювались на з'їзді та з'ясувались під час перегляду Виставки; груповий огляд демонстраційного матеріалу; довідкова частина: список членів зібрання з прибуттям їх до Києва, їхні адреси; всі необхідні довідкові відомості для членів з'їзду та експонентів. Передбачалося видавати газету

в кількості 1–2 тис. примірників, які б роздавались безплатно членам з'їзду та продавались по 10 коп. на території київської Виставки та в найближчому газетному кіоску.

Видавничі послуги мала надавати друкарня А. Я. Неймана (Київ, вул. Фундуклеївська, 4). Обов'язки відповідального редактора в повному обсязі взяв на себе дворянин Олександр Федорович Мосолов, який мешкав у Києві на вул. Лютеранській, 33 [15, арк. 1–1 зв.]. Хоча це видання й не було суто спортивним, але кінні змагання того часу вважались популярними, тож професійна виставка і вдосконалення методів розведення коней могли зацікавити всіх причетних до кінних змагань (учасників заїздів, наїзників, жокеїв та ін.). До того ж, і журнал «Киевский конский спорт» торкався питань, що розглядалися на з'їзді та були представлені на виставці, адже з 1913 р. був присвячений кіннозаводству, конярству та кінному спорту.

«Щоденник» вийшов у світ 11-ма номерами під редакцією секретаря з'їзду О. Ф. Мосолова. В офіційній частині подано «Положення про київську кінську виставку», «Відомості з виставки та з'їзду», «Питання, що підлягають обговоренню з'їздом», «Положення про Всеросійський з'їзд кіннозаводчиків», список членів, постанови зібрання, протоколи засідань. Неофіційна частина містила повідомлення, хроніку, кореспонденції про конярство.

18 листопада 1913 р. свідоцтво на право видання в Києві двомісячного журналу «Автомобильная жизнь и авиация» отримав син статського радника Василь Васильович Топоров, який мешкав за адресою: Київ, вул. Поліцейська, 18. Програма журналу мала дев'ять розділів, серед яких: статті з історії розвитку автомобілізму та авіації, хроніка автомобільного життя, практичні поради автомобілістам; кліше, жарти й карикатури; хроніка авіації; опис гонок, випробувань і перельотів; статті про застосування автомобіля в сільському господарстві, поштова скринька, оголошення. Передплата на рік планувалася в розмірі 6 крб, на півроку – 3,50 із доставлянням і пересиланням. Існувала домовленість із київською друкарнею М. С. Кульженка (вул. Пушкінська, 4) [16, арк. 1–1 зв.]. Повідомлялося, що редактор В. В. Топоров, 29 років, був православним, закінчив Новоросійський університет [16, арк. 2].

Редактор розраховував видати 18 випусків за рік ілюстрованого спортивно-технічного журналу, але у 1913–1914 рр. з'явилося тільки 8. Надруковано оригінальні та перекладні статті про авто-

мобілізм та авіацію, хроніку, огляди, замітки про нові конструкції військових літаків, навчальні випробування тощо. Існували рубрики «Автомобіль», «Авіація», «Місцева хроніка», «Зарубіжна хроніка», «Різні відомості / новини»).

Дворянин Василь Васильович П'ятницький висловив своє бажання видавати журнал «Киевские бега», присвячений питанням рисистого спорту. Часопис мав виходити напередодні бігових днів, що оголошувалися Південно-західним товариством сприяння рисистому кіннозаводству [17, арк. 1]. Редактор-видавець мав 31 рік, був православним, навчався на той момент в Університеті Св. Володимира [17, арк. 2]. Пропонувалася така програма: 1) записка бігового дня; 2) результати змагань, що відбулися; 3) кількість проданих квитків у тоталізаторі; 4) хроніка іподрому; 5) фейлетони та оповідання із спортивного життя; 6) статті з кіннозаводства; 7) результати бігових змагань в інших містах; 8) робота з рисаками на іподромі; 9) оголошення. Передплатна ціна для іногородніх складала 8 крб на рік, окремий номер мав коштувати 25 коп. Журнал планували видавати в друкарні Дубовик у Києві (вул. Московська, 15) [17, арк. 1 зв.]. Вийшло 57 номерів часопису «Киевские бега», що мав здебільшого інформаційно-довідковий характер.

Два періодичні видання, що отримали свідоцтва на початку ХХ ст., так і не з'явилися у світ – «Новости бегового дня» (1912) і «Киевский скаут» (1915). Зокрема присяжний повірений Юліан Никифорович Шклярєвський (мешкав у Києві за адресою: вул. Велика Підвальна, 32) подав 17 липня 1912 р. заяву про бажання випускати спортивну газету «Новости бегового дня» за програмою: 1) спортивні статті; 2) записка про біга; 3) результати бігів у Києві та ін. містах; 4) скачки (записка); 5) результати скачок в Києві та інших містах; 6) хроніка бігів і скачок; 7) проїздки; 8) фаворити; 9) ілюстрації; 10) відомості про жвавність коней; 11) видача взаємних закладів; 12) фейлетони; 13) блокнот (щоденник); 14) календар; 15) склад стаєнь; 16) оголошення. Часопис мав виходити у дні бігів і скачок, поліграфічні послуги могла надавати друкарня «Друга артіль». 18 липня 1912 р. підписано розпорядження київського губернатора про видачу свідоцтва щодо заявленого часопису [18, арк. 2–2 зв.].

Лікареві О. К. Анохін у виписано 7 грудня 1915 р. свідоцтво на видання під його редакцією щотижневого журналу «Киевский скаут» за такою програмою: 1) передові статті з питань скаутизму, виховання і фізичного розвитку юнацтва;

2) праці юних скаутів; 3) хроніка російського та іноземного скаутизму; 4) бібліографічний відділ; 5) огляд воєнних подій; 6) шаради, ребуси і т.п.; 7) запитання читачів і відповіді редакції; 8) ілюстрації і 9) оголошення. Ціна окремого номеру – 5 коп., передплатна ціна на рік – 2 крб. Згадано друкарню П. Ф. Гніздовського і В. І. Бондаренка (вул. Михайлівська, 18) [19, арк. 1–1 зв.]. Відомі були короткі дані про редактора: 33 роки, православний, закінчив Університет Св. Володимира [19, арк. 2].

Клопотання О. К. Анохіна про скаутське видання було невинуватим, адже лікар-педагог був засновником і керівником скаутської організації у Києві, створив у місті загін дівчаток-розвідниць (герлскаутів), у 1914 р. активізував свої зусилля у фізичному загартуванні молоді. Великої ваги у скаутському русі О. К. Анохін надавав гімнастиці, бігові, боксу, стрибкам, фехтуванню, атлетичним іграм і змаганням, а також військовій муштрі, що важливо було в час Першої світової війни. Розвідників знайомили також зі «способами надання медичної допомоги, анатомією, фізіологією, гігієною, сигналізацією, метеорологією» [20, с. 52–53]. Цей практичний досвід міг би втілюватися на сторінках задуманого журналу «Киевский скаут».

Висновки. Аналіз архівних джерел дав можливість з'ясувати, що з 1907 по 1916 р. київський губернатор підписав 12 свідоцтв на видання спортивних газет і журналів, 2 часописи в світ не вийшли («Новости бегового дня» та «Киевский скаут»). 10 пресоювидань («Искусство и спорт», «Спортсмен», «Вестник воздухоплавания и спорта», «Киевский конский спорт», «Спорт и игры», «Красота и сила», «Спортивно-театральное обозрение», «Дневник Всероссийского съезда коннозаводчиков и киевской конской выставки», «Автомобильная жизнь и авиация», «Киевские бега») висвітлювали різні види спорту: кінний, велосипедний, водний, легку й важку атлетику, лаун-теніс, футбол, хокей, діяльність гімнастичних, автомобільних, авіаційних товариств.

Найчастіше така преса виходила напередодні бігів і скачок, присвячувалася подіям на кінних змаганнях (4 часописи); 2 видання поєднували театральномистецьку тематику і спорт; усім видам спорту (включно з шаховим відділом) присвячувався журнал «Спорт и игры». Найбільше часописів зазначеного спрямування в Києві вийшло в світ у 1912–1913 рр. (6 газет і журналів). Короткочасним виявилось «життя» журналу «Вестник воздухоплавания и спорта» (лише один

здвоєний номер, 30 січня 1910 р.), найдовше проіснував журнал «Киевский конский спорт» (у 1912–1917 рр. вийшов загалом 261 номер).

Серед реалізованих спортивних газет і журналів у Києві на початку ХХ ст. знаходимо імена 12 редакторів-видавців: про двох із них в архівних документах не зафіксовано даних; про трьох відомо, що вони були дворянами (М. І. Трифонов, О. В. Мосолов, В. В. П'ятницький), один – син колезького реє-

стратора (О. І. Сецинський), два походили з міщан (Я. П. Лапицький, Я. В. Вагнер). Вік очільників проаналізованої преси коливався від 28 до 44 років; 6 осіб сповідували православну віру; 4 мали вищу освіту (Київський та Новоросійський університети), один ще був студентом Університету Св. Володимира. В. К. Крамаренко та О. К. Анохін були дипломованими лікарями й провадили активну тренерську, педагогічну, практичну діяльність.

Список літератури:

1. Спорт у період російсько-української війни: виклики, витримка та непохитна сила духу. URL: <https://sportday.com.ua/sport-pid-chas-vijny/> (дата звернення: 31.10.2025).
2. Щепанський Ю. Я., Тамбовцева М. Ю. Історія становлення спортивної журналістики в Україні. *Обрії друкарства*. 2014. № 1 (3). С. 210–219. <https://doi.org/10.20535/2522-1078.2014.1.95478>
3. Локшин П. С., Грисяк В. П., Єфімова М. П. Особливості спортивної журналістики в Україні: історія становлення, проблеми та основні тенденції розвитку. *Обрії друкарства*. 2024. № 1(15). С. 30–40. [https://doi.org/10.20535/2522-1078.2024.1\(15\).297736](https://doi.org/10.20535/2522-1078.2024.1(15).297736)
4. Сазонова Ю. О. Спортивна журналістика України: історія, еволюція, трансформація : моногр. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 276 с.; Сазонова Ю. О. Спортивна журналістика України: провідні персоналії та основні газетно-журнальні видання (XIX–XXI ст.): моногр. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. 256 с.
5. Рокіта З. Спорт у тіні імперій : стосунки влади і спорту, життя видатних спортсменів, змагання, що проходили на тлі подій, які зараз уже історія. / пер. з пол. О. Чупа. Харків : Ранок, 2019. 176 с.
6. Уведомлення Киевского губернатора о выдаче Трифонову М. И. свидетельства на издание в гор. Киеве газеты «Искусство и спорт» и ее программе. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДІАК). Ф. 295. Оп. 1. Спр. 102. 4 арк.
7. Уведомлення Киевского губернатора о выдаче Почтарю Г. Н. свидетельства на издание в гор. Киеве журнала «Спортсмен» и его программе. Там само. Спр. 213. 2 арк.
8. Уведомление Киевского губернатора о выдаче Вроблевскому С. А. свидетельства на издание в гор. Киеве журнала «Вестник воздухоплавания и спорта» и его программе. Там само. Спр. 195. 2 арк.
9. Уведомление киевского губернатора о выдаче Лапицкому Я. П. свидетельства на издание журнала «Киевский конский спорт» и его программе. Там само. Спр. 389. 9 арк.
10. Уведомлення Киевского губернатора о выдаче Вагнеру Я. В. свидетельства на издание в гор. Киеве еженедельного журнала «Спорт и игры» с иллюстрированным приложением «Спортивный курьер» и его программе. Там само. Спр. 409. 5 арк.
11. Киев, 24 октября. *Спорт и игры*. 1912. № 1. С. 3.
12. [Анонс]. Спорт и игры. 1913. № 7. Обкл. 4.
13. Уведомлення Киевского губернатора о выдаче Роханскому А. А. и врачу Крамаренко В. К. свидетельств на издание в гор. Киеве еженедельного журнала «Красота и сила» и его программе. ЦДІАК. Ф. 295. Оп. 1. Спр. 392. 5 арк.
14. Уведомление Киевского губернатора о выдаче Сецинскому А. И. свидетельств на издание в гор. Киеве журнала «Спортивно-театральное обозрение» и его программе. Там само. Спр. 458. 2 арк.
15. Уведомление Киевского губернатора о выдаче Организационному комитету Всероссийского съезда коннозаводчиков 1913 г. свидетельства на издание в гор. Киеве газеты «Дневник Всероссийского съезда коннозаводчиков и киевской конской выставки» и ее программе. Там само. Спр. 464. 2 арк.
16. Уведомлення Киевского губернатора о выдаче Топорову В. В. свидетельства на издание в гор. Киеве журнала «Автомобильная жизнь и авиация» и его программе. Там само. Спр. 442. 3 арк.
17. Уведомлення Киевского губернатора о выдаче Пятницкому В. В. свидетельства на издание журнала «Киевские бега» и его программе. Там само. Спр. 590. 3 арк.
18. Уведомление киевского губернатора о выдаче присяжному поверенному Шкляревскому Ю. Н. свидетельства на издание в гор. Киеве в дни бегов и скачек газеты «Новости бегового дня» и ее программе. Там само. Спр. 425. 3 арк.
19. Уведомление киевского губернатора о выдаче доктору Анохину А. К. свидетельства на издание еженедельного журнала «Киевский скаут» и его программе. Там само. Спр. 549. 3 арк.
20. Черпак Ю. В. Внесок О. К. Анохіна та В. К. Крамаренка у розвиток фізичного виховання молоді в Києві (перше десятиліття ХХ ст.). Фізична культура і здоров'я людини : історія, сьогодення, майбутнє (до

100-річчя першого київського диплома вчителя фізичної культури) : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 жовт. 2012 р. Київ, 2013. С. 46–56.

Sydorenko N. M., Dubetska O. O. SPORT PRESS OF KYIV AT THE BEGINNING OF THE XX CENTURY

The purpose of this article is to examine the distinctive features of the development of sports periodicals in Kyiv at the beginning of the twentieth century, drawing on archival materials of the Kyiv Temporary Committee for Press Affairs. These materials contain official information on editorial programs, organizational structures, subscription policies, and printing obligations; they also include concise biographical notes on editors and document the changes that occurred across these domains. The study establishes that between 1907 and 1916 the Kyiv governor issued twelve certificates authorizing the publication of sports newspapers and journals, although two of these periodicals never appeared in print. Ten periodicals (“Iskusstvo i sport,” “Sportsmen,” “Vestnik vozdukhoplavanija i sporta,” “Kievskii konskii sport,” “Sport i igry,” “Krasota i sila,” among others) covered a wide range of sports, including equestrian, cycling, aquatic sports, track and field, weightlifting, lawn tennis, football, hockey, as well as the activities of gymnastic, automotive, and aviation societies.

The findings indicate that sports periodicals in Kyiv most often appeared on the eve of race meetings and horse-racing events, with four journals devoted specifically to equestrian competitions. Two periodicals combined theatrical or artistic topics with sports, while “Sport i igry” offered comprehensive coverage of all sports, including a chess section. The peak of publishing activity occurred in 1912–1913, when six sports newspapers and journals were issued. The life of “Vestnik vozdukhoplavanija i sporta” proved to be very short, whereas “Kievskii konskii sport” existed the longest.

Archival evidence shows that among the twelve editors-publishers, three belonged to the nobility, one was the son of a collegiate registrar, and two came from the burgher estate. Their ages ranged from twenty-eight to forty-four. Six were adherents of the Orthodox faith; four held university degrees (universities in Kyiv and Odesa), and one was still a student at St. Volodymyr University. V. K. Kramarenko and O. K. Anokhin were trained physicians who were also actively engaged in coaching, teaching, and practical work.

Key words: sports press, archival sources, periodical program, content, unrealized publishing certificates.

Дата надходження статті: 21.11.2025

Дата прийняття статті: 10.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025